

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2020. október 26.

FILOZÓFIA

KÖZÉPSZINTŰ ÍRÁSBELI VIZSGA

2020. október 26. 14:00

Időtartam: 180 perc

Pótlapok száma	
Tisztázati	
Piszkozati	

EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA

Fontos tudnivalók

- A feladatokat figyelmesen olvassa el, és pontosan értelmezze! A kifejtés során a témától ne térjen el!
- A feladatok megoldási sorrendje tetszőleges.
- A feladatok megoldásához kizárólag a feladatlapon megadott szövegek használhatók.
- Esetleges javításaihoz (kifestő, korrektor helyett) áthúzást alkalmazzon! Csak az egyértelmű javítás fogadható el.

A rész (30 pont)

1. feladat

Melyik században alkották legfontosabb műveiket a táblázatban szereplő filozófusok?

Filozófusok	Descartes	Wittgenstein	Kant	Nietzsche	Arisztotelész	Locke
Századok						

6 pont	

2. feladat

Válasszon!

A szempontok alapján mutassa be Szent Ágostont vagy Aquinói Szent Tamást!

A választott gondolkodó neve:

A század, melyben alkotott:

A filozófiatörténeti korszak, melyet műveivel alakított:

Legalább egy művének címe:

Legalább egy filozófiai probléma, amely foglalkoztatta:

4 pont	

3. feladat

Írja a műcímek mellé a szerzők nevét!

Címek	Szerzők
Elmélkedések az első filozófiáról	
A tiszta ész kritikája	
Filozófiai vizsgálódások	

3 pont	

4. feladat

A következő állításokról döntse el, hogy Arisztotelész vagy Platón filozófiájára igazak-e!

Tegyen X jelet a megfelelő névhez!

Állítások	Platón	Arisztotelész
Örök és változatlan létezők az ideák.		
A tapasztalatilag érzékelhető egyedi dolgok csak részesednek az ideákból.		
Az egyedi dolgokat nem lehet a lényegüktől elválasztani.		
A szubsztancia az elsődleges létező.		
A tanulás visszaemlékezés.		
Az első rendszeres logikai elmélet kidolgozója.		
Állam című művében három híressé vált metaforikus kép található.		
A Jó ideája a legfőbb idea.		
Az erkölcsi erényt a szélsőséges érzelmi-akarati választások helyett a <i>közép</i> megtalálásaként határozza meg.		

9 pont

5. feladat

Párosítsa a fogalmakat és a meghatározásukat! (Figyelem! Egy fogalomhoz nem tartozik meghatározás.)

teleológia, metafizika, logosz, arkhé, ontológia, a priori, szkepszis, verifikáció, empirizmus

Meghatározások	Fogalmak
őselv, ősanyag	
a tapasztalat szerepét hangsúlyozó ismeretelméleti irányzat	
lételmélet	
célokság	
tapasztalat előtti	
igazolás, igazolhatóság	
kétely	
a természeti világon túli létezőkről szóló tanítás	

8 pont

B rész (70 pont)

Szövegértelmezés, reflektálás

(feladatonként 35 pont, két feladat megoldását várjuk)

Fejtsen ki a három esszékérdés közül **kettőt** a megadott szövegrészek felhasználásával! Reflektáljon (írjon önálló véleményt) a szövegben megjelenő filozófiai problémákra! Az esszé terjedelme ne haladja meg a másfél-két oldalt!

1. Platón szerint kit nevezhetünk bölcsességszeretőnek, vagyis filozófusnak?

(Megadott műrészlet: Platón: *Állam*)

2. A felvilágosodás az ember kilábalása maga okozta kiskorúságából.

Hogyan vélekedik Kant eddigi „kiskorúságunk” okairól?

(Megadott műrészlet: Immanuel Kant: *Válasz a kérdésre: Mi a felvilágosodás?*)

3. A globalizáció arról szól, ami mindannyiunkkal megtörténik. (Zygmund Bauman)

A globalizáció milyen előnyeivel és hátrányaival kell szembenéznünk korunkban?

(Megadott műrészlet: Rüdiger Safranski: *Mennyi globalizációt bír el az ember?*)

A szövegrészek a 6-10. oldalon találhatóak.

1. szövegrészlet

SZÓKRATÉSZ Mármost, aki elismeri, hogy vannak szép dolgok, de sem magának a szépnek a létezését nem ismeri, sem pedig azt, aki ennek a megismerésére vezetné, követni nem tudja – mit gondolsz, álomvilágban vagy a valóban éli-e az életét? Figyelj ide. Nem az-e az álmodozás, mikor valaki – alva vagy ébren – azt, ami valamihez hasonló, nem hasonlónak, hanem magának az illető dolognak gondolja, amihez pedig csak hasonlít?

GLAUKÓN Én bizony azt mondanám, hogy az ilyen ember álmodozik.

SZÓKRATÉSZ S aztán? Aki ezzel ellentétben magának a szépnek a létezését elismeri, s képes meglátni őt magát is meg a benne részesülő dolgokat is, de azért a benne részesülőket nem téveszti össze ővele magával, sem őt magát a benne részesülőkkel – mit gondolsz erről: a valóban vagy az álomvilágban éli-e az életét?

GLAUKÓN Nagyon is a valóban.

SZÓKRATÉSZ S az ő gondolatát – mint olyanét, aki ismer valamit – nem ismeretnek kell-e helyesen mondanunk, amazét pedig – mint olyanét, aki csak vélekedik valamiről – véleménynek?

GLAUKÓN De igen.

SZÓKRATÉSZ De mi lesz akkor, ha az, akiről azt mondtuk, hogy csak vélekedik, nem pedig ismer, megneheztel ránk, s vitába száll velünk, hogy nincs igazunk? Tudjuk-e majd vigasztalni, tapintatosan meggyőzni, s amellet eltitkolni előtte, hogy nem egészségesen gondolkodik?

GLAUKÓN Márpedig ezt kell tennünk.

SZÓKRATÉSZ Nos, gondold meg, hogy mit is mondunk majd neki. Vagy ha tetszik, tegyünk fel neki kérdéseket előrebocsátván, hogy ha valamit tud, ezt senki sem irigyli tőle, sőt örömmel látnánk, ha valamit tudna. Mondd meg tehát: aki ismer, az - ugyebár - mindig valamit ismer, de nem ismerhet semmit? Felelj te helyette.

GLAUKÓN Azt felelem, hogy valamit ismer.

SZÓKRATÉSZ Valami létezőt vagy nem létezőt?

GLAUKÓN Létezőt; hogyan is lehetne a nem létezőt megismerni?

SZÓKRATÉSZ Ennyi elég is nekünk, akárhányféleképp tekintsük is a dolgot: a teljesen létező teljesen meg is ismerhető, a semmiképp sem létező pedig mindenképp megismerhetetlen.

GLAUKÓN Bőségesen elég.

SZÓKRATÉSZ No jó; de ha valami olyan, hogy van is meg nincs is - ez nem középre esik-e a szintiszta létező és a semmiképp sem létező között?

GLAUKÓN De középre.

SZÓKRATÉSZ Mármost az ismeretet a létezőre vonatkoztattuk, a nem ismerést pedig szükségképpen a nem létezőre; ami tehát a középre esik, arra olyat kell keresnünk, ami a nem tudás és a tudás között van, ha ugyan van ilyen.

GLAUKÓN Feltétlenül.

SZÓKRATÉSZ Nos, mondjuk-e azt valamire, hogy vélemény?

GLAUKÓN Hogyne mondanánk!

SZÓKRATÉSZ S ez más képesség-e, mint a tudás, vagy pedig ugyanaz?

GLAUKÓN Más.

SZÓKRATÉSZ Tehát másra vonatkozik a vélemény, s másra a tudás, mindegyik a maga különleges képessége szerint.

GLAUKÓN Úgy van.

[...]

SZÓKRATÉSZ Aki tehát sokféle szépet szemlél, de magát a szépet nem látja, s más sem tud követni, aki őt erre irányítaná; s aki sokféle igazságos dolgot szemlél, de magát az igazságosságot nem látja, és így tovább, arról azt kell mondanunk, hogy minderről csak vélekedik, de arról, amiről vélekedik, valójában nincs tudása.

GLAUKÓN Szükségképpen így van.

SZÓKRATÉSZ S mit mondunk majd azokról, akik magukat az örökké változatlanul létező egyes fogalmakat szemlélik? Nem azt-e, hogy ismerik őket, s nemcsak vélekednek róluk?

GLAUKÓN Ez is szükségképpen így van.

SZÓKRATÉSZ S nem mondjuk-e majd azt is, hogy emezek azt kedvelik és azt szeretik, amire a megismerés vonatkozik, amazok pedig azt, amire a vélemény? Vagy talán nem emlékszünk már rá, mikor megállapítottuk róluk, hogy ők csak hangokat, szép színeket, s más effélet szeretnek és szemlélnék, magának a szépnek azonban még a létezését sem hajlandók elismerni?

GLAUKÓN De emlékszünk.

SZÓKRATÉSZ Tehát nem tévedünk, ha őket inkább filodoxusoknak (véleményszeretőknél) nevezzük, semmint filozófusoknak (bölcsestszeretőknél)? S nagyon meg fognak ránk haragudni, ha így szólítjuk őket?

GLAUKÓN Ha rám hallgatnak, akkor nem: nem szép dolog az igazságra haragudni.

SZÓKRATÉSZ Aki pedig mindenben magát a létezőt kedveli, azt filozófusnak (bölcsestszeretőnek), nem pedig filodoxusnak (véleményszeretőnek) kell neveznünk?

GLAUKÓN Okvetlenül.

(Platón: *Állam*. Platón összes művei. Második kötet, 476 c – 480 a; Budapest, Európa Kiadó, 1984. 372-384. o.)

2. szövegrészlet

A felvilágosodás az ember kilábalása maga okozta kiskorúságából. Kiskorúság az arra való képtelenség, hogy valaki mások vezetése nélkül gondolkodjék. Magunk okozta ez a kiskorúság, ha oka nem értelmünk fogyatékosságában, hanem az abbeli elhatározás és bátorság hiányában van, hogy mások vezetése nélkül éljünk vele. Sapere aude! Merj a magad értelmére támaszkodni! – ez tehát a felvilágosodás jelmondata.

Restség és gyávaság okozza, hogy az emberiség oly nagy része, habár a természet már rég felszabadította az idegen vezetés alól, szívesen kiskorú marad egész életében, s azt is, hogy másoknak oly könnyű ezek gyámjává feltolni magukat. Kiskorúnak lenni kényelmes. Ha van egy könyvem, amely eszemül, egy lelkipásztorom, aki lelkiismeretemül szolgál, s egy orvosom, aki megszabja az étrendemet stb., akkor igazán nincs szükségem arra, hogy magam fáradozzam. Ha fizetni tudok, nem kell gondolkodnom, elvégzik helyettem mások ezt a bosszantó munkát. S hogy az emberiség legnagyobb része (s közte az egész szépnem), túl azon, hogy fáradságos, fölöttébb veszélyesnek is tartsa a nagykorúságig teendő lépést, arról már ama gyámok gondoskodnak, akik jóságosan magukra vették a rajtuk való felügyeletet. Miután elbutították jószágait, s gondosan vigyáztak, nehogy e jámbor teremtmények egy lépést is tehessenek ama járókán kívül, amelybe bezárták őket, megmutatják nekik az őket fenyegető veszélyeket, ha megpróbálnának egyedül járni. No, a veszély éppen nem olyan óriási, mert néhány esés árán végül csak megtanulnának járni; de egy ilyen példa mégiscsak megfontoltá tesz, és visszaretent minden további kísérlettől.

Az egyes embernek nagyon nehéz tehát a szinte természetévé vált kiskorúságból kivergődni. Valósággal megszerette, s egyelőre valóban képtelen arra, hogy a saját fejével gondolkodjék, mivel soha nem is engedték, hogy megpróbálja. A természeti adottságok értelmes felhasználásának vagy inkább a velük való visszaélésnek mechanikus eszközei: a szabályzatok és formulák – az örökös kiskorúság béklyói. Még aki levetné azokat, az is csak bizonytalanul ugranék át a legkeskenyebb árkon is, mivel nem szokott hozzá a szabad mozgáshoz. Ezért csak keveseknek sikerült, hogy önálló szellemi tevékenységgel kilábaljanak a kiskorúságból, és biztosan járjanak.

Ám, hogy egy közösség váljék felvilágosodottá a maga erejéből, az sokkal inkább lehetséges, sőt, ha szabadságot engednek neki, majdnem elmaradhatatlan. Mert mindig lesz néhány önállóan gondolkodó ember, még a nagy sokaság kinevezett gyámjai között is, akik levetvén a kiskorúság igáját, terjesztik is maguk körül az értelmes önbecsülés s az ember önálló gondolkodásra hivatottságának szellemét. Sajátos módon az a közösség, amelyet előzőleg ők hajtottak igába, utóbb őket magukat is arra kényszerítheti, hogy ez iga alatt maradjanak, ha néhány más, a felvilágosodásra teljességgel képtelen előjárója a közösséget erre bujtogatja. Ennyire káros tehát az előítéletek elültetése, mert ezek végül azokon bosszulják meg magukat, akik vagy akiknek elődei létrehozták őket. Ily módon egy közösség csak lassan juthat el a felvilágosodásig. Egy forradalom megbuktathatja ugyan a személyes despotizmust, a kapzsi és uralomvágyó elnyomást, de soha nem eredményezi a gondolkodásmód reformját; hanem egyszerűen a régiek helyett új előítéletek pórázára fűzi a gondolattalan tömeget. E felvilágosodáshoz azonban semmi egyéb nem kell, csak *szabadság*, annak is a legártalmatlanabb fajtája: nevezetesen az ész minden kérdésben való *nyilvános használatának* szabadsága.

(Immanuel Kant: *A vallás a pusztá ész határain belül és más írások*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1980. 77-79. o.)

3. szövegrészlet

A globalizáció korszakában élünk, ez nem kétséges. Az atombomba óta a fenyegetettség globális közösségében. A rakéták a Föld minden pontját elérik. Az atomfegyverkészlet lehetővé teszi az emberiség globális öngyilkosságát és a globális pusztulást. A glóbuszon folyó élet a tét. A háborúk már nem csak régiókra korlátozódnak, és már nem is csak államok viselik őket. Az államtalanított erőszak vagy a váltakozó állami támaszpontokat választó terrorizmus, miként a vele szorosan összefüggő szervezett bűnözés is globálisan működik, és igyekszik hozzáférni a tömegpusztító fegyverekhez. Szeptember 11. óta tudjuk ezt, de már előtte is tartanunk kellett tőle. Az atomenergia civil felhasználásának terrorista célzatú átalakítása, például egy atomerőmű elleni merénylet útján, bármikor lehetséges. Más, roppant veszedelmes, egyelőre még civil célokra felhasznált technikákat, mint a bio- vagy géntechnológiát is be lehet vetni terrorista céllal – és globális következményekkel. Ezek a címszavak is elegendőek lehetnek annak jelzésére, hogy a modern globalizáció a félelem és a rémület globalizációjával kezdődött.

Ez érvényes, mint köztudott, a globalizáció ökológiai aspektusára is. Az ökonómiai és ipari rablógazdálkodás földön, levegőben és vízben a fenyegetés egyetlen borzalmas díszletévé összegződik. Ebben az értelemben a globalizáció bolygónk kifosztását jelenti.

A globalizációval összefüggő vagy éppenséggel arra visszavezethető rémségek sorát folytathatnánk. Betegségek kerülnek ténylegesen vagy kényszerképzetként a globalizáció örvényébe. Az AIDS a globális fertőzöttség közösségévé változtatja a világot. A túlnépesedés is a globalizáció ijesztő kilátásai közé tartozik.

Ehhez járulnak a globalizáció szorosabb értelemben vett gazdasági és technikai folyamatai, amelyek következtében egyre sűrűbb hálók szőnek össze bennünket: gazdaságilag, kulturálisan, turisztikailag, tudományosan, technikailag és kommunikációs téren egyaránt. Az OECD** egy definíciója szerint a gazdasági globalizáció olyan folyamat, amely által a különböző országok sokféle piaca és termelése – az árukkal, szolgáltatásokkal és munkaerővel folytatott nemzetközi kereskedelem, valamint a tőke és a technológia mozgása –következtében egyre inkább függővé válnak egymástól. A globalizációval diadalmaskodik a kapitalizmus, amely a keleti tömb összeomlásával egyeduralmú gazdasági modellt lett. A továbbra is fennálló politikai és vallási különbségek ellenére egységesülnek a gazdasági és technikai formák, igaz, különböző fejlődési szinten. Vannak ellentétes mozgalmak, de ezek a tőkére és a nyugati technikára vannak utalva. A pénzpiacok deregulációja* egész népgazdaságokat tesz tönkre. Világméretben működő konszernek megfosztják hatalmától a helyi és legitim politikát. Tőkefolyamok a valódi folyamatokhoz hasonlóan országhatároktól függetlenül járnak a maguk útját, és nem csak metaforikus értelemben okoznak hol áradást és belvizet, hol pedig szárazságot és aszályt. Úgy hat az egész, mint egy globális természeti katasztrófa, pedig emberek csinálják, igaz, nem tervszerűen. Technikai eszközöket használnak fel hozzá, kalkulálnak, a nyereség maximálásának számítások alapján kidolgozott stratégiáit alkalmazzák. Közben gondoskodnak a nyilvánosságról. A globális információs technológia segítségével a világ minden táján tudni lehet, mi minden történik szerte a világon.

A modern globalizációhoz hozzátartozik az önmagára vonatkoztatás – önmaga számára láthatóság e magas foka. Valahogy már kezdettől fogva összefüggött minden mindennel. De korábban a folyamatok az érintettek háta mögött zajlottak. Ma ellenben a hálózat eufória és hisztéria között ingadozó önészlelése hozzátartozik a modern globalizációhoz. A globalizáció tehát először is önmagáért való hálózatot jelent, másodsor pedig olyan hálózatot, amelyet ismer az ember, jobban mondva: tud róla – mert olyan nagyon nincs tisztában vele, csak úgy általában tudja, mennyire összekapcsolódik minden mindennel. A modern globalizáció önreferenciális, és ami a kommunikatív technikákat illeti, éppen akkor megy végbe, amikor észleljük.

	pontszám	
	maximális	elért
A) Filozófiatörténeti ismeretekre vonatkozó kérdéssor	30	
B) Szövegértelmezés, reflektálás		
1. feladat	35	
2. feladat	35	
Összesen (B)	70	
Az írásbeli vizsgarész pontszáma	100	

_____ dátum

_____ javító tanár

	pontszáma egész számra kerekítve	
	elért	programba beírt
A) Filozófiatörténeti ismeretekre vonatkozó kérdéssor		
B) Szövegértelmezés, reflektálás		

_____ dátum

_____ dátum

_____ javító tanár

_____ jegyző